

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת תשס"ט

כי תבא (תשכ"ד)

פרק כ"ד י"ד-ט"ו
אסור חלנת שכר שכיר

א. לא תעסק שכיר עני ואביון מאחיו או סגרו אשר בארצך בשעריך
כיומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש
כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו...

חזו"ח

ויקרא י"ט י"ג: לא תעשוק את רעך ולא תגזל ולא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר.

רש"י ויקרא י"ט י"ג ד"ה עד בקר

בשכיר יום הכתוב מדבר, שיאיתו משקפה החמה, לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה. ובמקום אחר הוא אומר (דברים כ"ד) "ולא תבא עליו השמש" שהשלמת פעולתו משיעלה עמך השחר, לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום. שנתנה תורה זמן לבעל הבית, עונה לבקש מעות.

רמב"ן דב' כ"ד ט"ו ד"ה: כיומו תתן שכרו

על דרך הפשט באור סמה שנאמר בתורה "לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר" כי דרך הכותבים לדבר בהוה והסנהג לשכור הפועל ביום אחד ולערב הוא יוצא טרם בוא השמש, ויצוה הכתוב לפרעו ביומו, כשהשלים מלאכתו מיד, ושלא תבוא עליו השמש, כדי שיקנה בשכרו לו ולאשתו ולבניו מה שיאכלו בלילה, כי עני הוא כרוב הנשכרים ואל השכר הזה הוא נושא נפשו, שיקנה בו מזון להחיות נפשו.

ילמד אותנו בכאן סמה שאמר בתורה "לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר" חכונת בו שתפרענו ביומו, שאם לא תפרענו בצאתו ממלאכתו מיד, הנה ילך לביתו וישאר שכרו אתך עד בקר ויסתה הוא ברעב בלילה. וכן (שמות כ"ב כ"ו) "כי היא כסותו לבדו, היא שמלתו לעורו, במה ישכב" - וזכר טעם המצוות ברובי תלאויו.

ורבותינו פשוו כי הכתוב בתורה "עד בקר" - בשכיר יום ושם לבאר כאן דין שכיר לילה, והנה לכל אחד זמן לפרעון שנים עשר שעות. והוא האמת בקבלה.

1. הסבר מה החבול בין דעת רבותינו (הסובאת גם ברש"י) לבין דעתו של הרמב"ן "על דרך הפשט"?
2. מה החבול העקרוני ביניהם בדרך פרושם של פסוקים מקבילים?
3. הסבר מה כונת הרמב"ן באמרו: "באור סמה שנאמר בתורה" וכן "ילמד אותנו בכאן סמה שאמר בתורה... הכונה...".
4. הסבר - בהתאם לפירוש רבותינו (הוא הפירוש הסובא כאן ברש"י) למה מדובר דוקא בפסוקנו על "שכר עני ואביון" ולא מדובר על שכר עני בויקרא?

ב. ט"ו כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו

בבא מציעא קי"ב

"ואליו הוא נושא את נפשו". מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה, לא על שכרו?

ה"א: "ואליו הוא נושא את נפשו" - כל חכובש שכר שכיר כאלו נוטל נפשו ספגו. רב תונא רב חסדא: חד אמר נפשו של גזלן, וחד אמר: נפשו של נגזל. מאן דאמר נפשו של גזלן, דכתיב (משלי כ"ב) "אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשערי" וכתיב "כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיחם נפשי". ומאן דאמר נפשו של נגזל, דכתיב (משלי א') "כן ארחות כל בוצע בצע את נפשו בעליו יקח".

1. אא מה מוסיף ה"א על הדבר הראשון?
2. אא הסבר, כיצד יפרש מאן דאמר "נפשו של גזלן" את הפסוק "את נפש בעליו יקח", וכיצד יפרש מאן דאמר "נפשו של נגזל" את הפסוק "וקבע את קובעיחם נפשו"?

ג. ואליו הוא נושא את נפשו.

רש"י: אל השכר הוא נושא את נפשו למות, עלה בכבש, נתלה באילן.

רשב"ם: מתארה נפשו כדי לאכול שכרו. וכמתחיל (הושע ד' ה') "חסאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשו". מתארים הכהנים לאכלת תבואתו שיביארו על עוונם.

1. מה קשה לרשנ"ם בפסוקנו?

2. מה הדמיון בין פסוקנו לבין הפסוק המובא ברשנ"ם מתוך הושע?

3. האם מסכים הרשנ"ם בפרשו לרש"י?

ד. ט"ו ביום תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש. ויקרא י"ט... ולא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר.

משנה בנא מציעא ר' משנה ה':

השוכר את פועל לעשות עמו במפן ובקש* (תפארת ישראל: ללקטו בשדה) ואמר לו: "תן לי שכר!" ואמר לו (= השוכר את הפועל): "טול מה שעשית בשכרך (רש"י: כל מה שלקטת יהא שלך) - אין שומעין לו. (ר"ע מברטנורא: ואף על גב דבכל מקום אית לך שוה כסף ככסף, גבי שכיר אינו כן, דלא תלין פעולת שכיר" כתיב דאתני בהדיה משמע. * תוספות יום טוב ד"ה בתנן ובקש: אבל מידי דאכילה כגון היטין ושעורין שומעין לו.

בעל תורה תמימה מקשה: ואין הענין מבואר, כי איפה מרומז בלשון זה הפסוק ענין זה דאתני בהדיה?

התוכל ליישב קושיהו?

השווה לשאלה זו עלון ההדרכה חוק הכנסת סעיף 5.

ה. מתוך דברי המדרש

איכה רבה א' כ"ח
(א' ג') "גלתה יהודה מעוני" - על שחבלו משכון עני בחון בתיהם, כמו שנא': (דב' כ"ד י"ב) "ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטיו".
ד"א: "מעוני" - על שעסקו שכר שכיר, כמו שנא': "לא תעשוק שכר עני ואביון";
ד"א: "מעוני" - על שגזלו מתנות עני, כמו שנא': (ויקרא י"ט י') "לעני ולגר תעזב אותם".

במה סוטה המדרש מפורטו של מקרא?

"תְּשׁוּבוּתָהּ יֵשׁ לְשִׁלּוֹחַ לְנַחֲמָה לִיבְבִיץ יְרוּשָׁלַיִם קְרִיתָ מְשֶׁה.
בא להשאיר שוליים רחבים בצדה השמאלי של השו"ת.

העורך: מיכאל פרלמן

שאלות בטעמי המקרא

א) דברים כ"ג כ"ד מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך נדבה אשר נדרת בפך

רמב"ן: פסוק כ"ג ד"ה "וכי תחדל" ...אם כן השמור מוצא שפתיך כאשר הוציא הדבר מפך ועשית אחרי כן כאשר נדרת להשלים כל אשר נדבה רוחך להוציא מפך.

השווה כ"ד ה' השמר בנגע-הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר-יורו אחכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות.

1) במה סוטה כנראה הרמב"ן מפיסוק הטעמים?

2) למה מסייעת ההשוואה מדב' כ"ד ה'?

ב) כ"ה י"ח אשר קרך בדרך ויזנב בך כל-הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים רש"י ולא ירא עמלק אלקים מלחרע לך ראב"ע ולא ירא שב אל עמלק

1) מה הקושי בפסוקנו המאלץ את המפרשים להוסיף את הערותיהם?

2) לפי איזה כלל של תורה פסוק הטעמים נמאית פירושה למעמיתם?